

MILJONPROGRAMMETS HEMLIGHETER

ERIK STENBERG OM TANKEN OCH DEN DOLDA POTENTIALEN

2017-08-21

Av: ArkDes

I miljonprogrammet ryms flera hemligheter. De handlar om flexibilitet, nytänkande och kvalitet. Alltså aspekter som drunknat i den stigmatisering som dominerat dess existens sedan allra första början. För så var det. Redan innan husen var färdiga hade de hunnit möta förödande kritik från både media och allmänhet.

Erik Stenberg, bostadsforskare på Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm har ägnat de senaste 20 åren åt att djupdyka i miljonprogrammets historia och utveckling. Han ser stor potential i detta enorma bostadsprojekt som idag utgör över en femtedel av Sveriges totala bostadsbestånd.

– Under miljonprogrammet var syftet med byggandet att öka svenskarnas boendestandard på samma gång som man blev av med bostadsbristen. Lägenheterna gjordes flexibla för att kunna anpassas till nya behov, kraven på utomhusmiljön var höga och materialen anpassades utefter hur länge de skulle hålla. Idag sätter man in marmor i köken, ett material som kan hålla i 50 år, medan trapphusen målas med färg som flagnar efter fem år.

Tensta överraskade

Anledningen till att Erik fick upp ögonen för miljonprogrammet var ett arkitektuppdrag som landade på hans bord i slutet av 90-talet då han arbetade på ett arkitektkontor i Stockholm. Uppdraget bestod i att rita om en av Familjebostädernas lägenheter i Tensta. Syftet var att visa hur enkelt det var att anpassa lägenheterna till dagens behov.

När projektet drog igång började Erik direkt inse att hans fördomar om området låg relativt långt ifrån verkligheten. I hans tankevärld hade Tensta varit ett storskaligt område som dominerades av höga lägenhetskomples och sociala problem. Väl i där kunde han inte förstå varför området hade så låg status.

- De problem som fanns handlade om trångboddhet och slitage, inte om dålig kvalitet, asfalt och betong. De flesta hus hade inte byggts om en enda gång under sina 40 år. Det gjorde att de kändes enformiga och otidsenliga.

Erik Stenberg. Foto: Christer Gummesson.

1999 flyttade Erik Stenberg och hans familj in i just den Tenstalägenhet han ritat om. Där blev de kvar i tolv år. Sedan dess har han medverkat i genomförandet av många liknande projekt där tvåor och treor slagits ihop eller kapats av och blivit till ettor eller sjuor. På så vis anpassas de bättre till efterfrågan och rådande behov. Miljonprogrammet byggdes för en kärnfamilj med två vuxna och två barn, antalet sexor och sjuor är mycket få. Det gör att trångboddheten blivit så omfattande. Tur är det väl då att miljonprogramshusens planlösningar är så lätta att laborera med.

Miljonprogrammet en symbol för modernismen

Dålig tajming var troligtvis en av de främsta anledningarna till att miljonprogrammet blev så bespottat redan från första början. Igor Dergalin, arkitekten bakom de nya områdena i Skärholmen och Tensta fick en gång frågan om vilken som var den enskilt största orsaken till att Tensta sågs som ett misslyckande. Han svarade kort: Studentrevolten i Paris 1968, då rätten till medbestämmande föddes.

När man kastar blicken tillbaka till den samhällsdebatt som pågick under 60-talets slut är det lätt att se hur miljonprogrammet kunde skava. Studentrevolten i Paris, då tusentals protesterande studenter möttes av polisiärt våld på gatorna, öppnade fördämningarna till ett politiskt paradigmskifte även i Sverige. Diskussionerna präglades av jämställdhet, jämlikhet, demokrati och medborgerligt inflytande. I ljuset av detta blev miljonprogrammet kritiserat för att vara omänskligt och ingenjörstyrt. Miljonprogramshusen blev en symbol för hela samhället och den modernistiska arkitektur man ville bort ifrån, menar Erik Stenberg.

- I grund och botten handlar nog det mesta om att dåtidens bostadsbyggande inte hann hänga med i samhällets svängar. Den kritik som miljonprogrammet fick utstå då, som det lider av än idag, var i många fall alldeles för hård. De i vissa fall tveksamma argument som framfördes slog sönder hela bostadspolitiken och bostadsbyggandet. Viktiga kunskaper kring kvalitet, flexibilitet, långsiktighet och höga sociala ambitioner bara försvann.

Husby centrum. Foto: Sune Sundahl, ur ArkDes samlingar

Grundtanken, berättar Erik, var egentligen mycket ambitiös. Miljonprogrammet var bara kulmen av flera årtionden av bostadsforskning och kvalitetshöjande åtgärder. Man kan säga att allt började med den bostadssociala utredningen som genomfördes mellan åren 1933 och 1945. Där samlades nödvändig data in som ledde till att man senare kunde investera

i bättre bostadsbyggande. Dessutom byggdes det mycket redan innan miljonprogrammets start. Betydligt mer än vad det byggs i Sverige idag.

Historien upprepar sig

Istället för att peka med kritiska fingrar på miljonprogrammet tycker Erik att problemformuleringarna bör riktas mot dagens byggande.

– Då var problemet att husen hade sämre rykte än de förtjänade, ingen var intresserad av att lyfta fram alla goda kvaliteter som faktiskt dominerade både husen, centrumen och bostadsområdena. Idag har det byggda tvärt om ofta ett högre pris och ett bättre rykte än det förtjänar. Över tid kommer dagens nybyggen bli enormt dyra att förvalta, mycket kommer att behöva bytas ut. Det här är en tydlig effekt av ett slit-och-slängsamhälle, större resursslöseri får man leta efter.

Erik tycker sig se att historien idag håller på att upprepa sig. Alla marknadskrafter och regelverk styr mot det mindre och sämre. Man lättar på restriktioner och gör undantag som tillsammans försämrar svensk bostadsstandard. Om ett antal år tror han att Sverige kan ha liknande trångboddhetsproblem som på 30-talet.

– Under efterkrigstiden var man medveten om de negativa samhällseffekter som trångboddheten förde med sig. Vuxna presterade sämre på jobbet, barnen presterade sämre i skolan. Politikerna förstod att om folk jobbar bättre och unga lär sig mer om man inte bor fjorton personer i en etta med toa på gården. Idag verkar man ha glömt bort det här.

Långvariga konsekvenser

Miljonprogrammet och kritiken mot det fick långsiktiga konsekvenser för flera delar av samhället. Det lade sig som en våt filt över svensk bostadspolitik och kvävde bostadsbyggandet under många år, menar Erik. Mellan 1975 och 2015 byggdes lika många bostäder som under åren 1960-1975. Formmässigt har miljonprogrammet skapat en strävan efter mer variation, en slät huskropp ses som tråkig.

Men framför allt så fick kritiken mot miljonprogrammet långvariga konsekvenser inte bara för bostäderna utan för bostadspolitiken som helhet.

– Staten brände sig och överlät allt till marknaden. Risker finns nu att vi bygger jättemånga bostäder till jättedålig kvalitet. Priset kommer att bli högre för hela samhället. Människor kommer att vara skuldsatta och bo både tätare och sämre.